

روانشناسی در دندانپزشکی

دکتر علی ابراهیمی

استادیار روانشناسی بالینی، عضو هیئت علمی گروه روانشناسی بالینی،

دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز

پاییز ۱۴۰۴ (نیمسال ۱)

دانشجویان دندان پزشکی گروه ۱۲۰۱ کلاس ۷

Basic Oral Health Psychology

روانشناسی

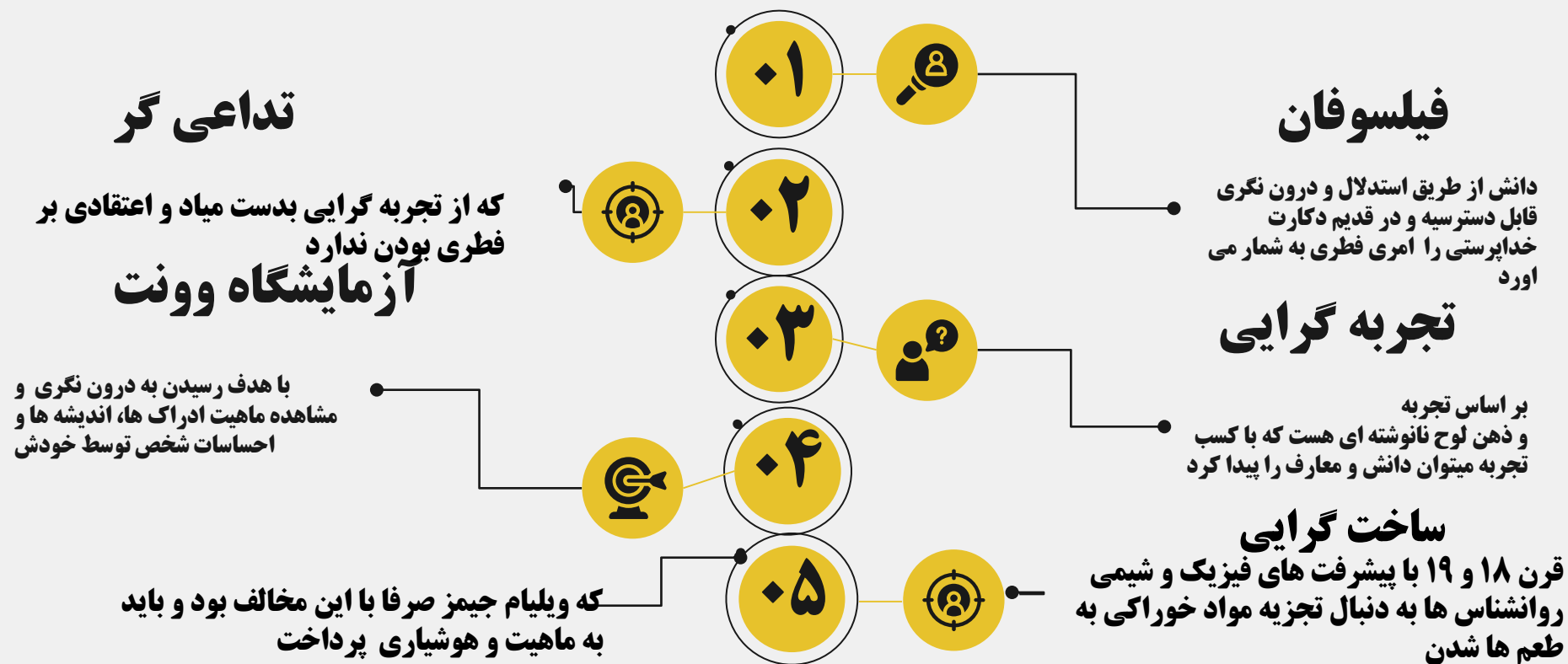
- ▶ روانشناسی دانشی است که به بررسی رفتار و فرآیندهای روانی می‌پردازد. این جمله کوتاه تعریف روان‌شناسی را به طور جامع در بر می‌گیرد.
 - ▶ این جمله چند بخش برجسته دارد. که برای ما روشن می‌کند ماهیت روان‌شناسی چیست:
 - ▶ ۱- روان‌شناسی دانش است.
 - ▶ ۲- روان‌شناسی به بررسی رفتار می‌پردازد.
 - ▶ ۳- روان‌شناسی به بررسی فرآیندهای روانی می‌پردازد.
 - ▶ همان‌گونه که از تعریف روان‌شناسی آموختیم، روان‌شناسی دانش است پس همانند دیگر شاخه‌های دانش، از پایه‌های اصول علمی پیروی می‌کند.
- **psychology** the science that seeks to understand behaviour and mental processes and to apply that understanding in the service of human welfare

□ هر دانشی، دارای آماج و اهدافی است که دانشمندان برای دستیابی به آن تلاش می‌کنند. اهداف بنیادین روان‌شناسی عبارتند از:
توصیف، تبیین، پیش‌بینی و کنترل رفتار است.

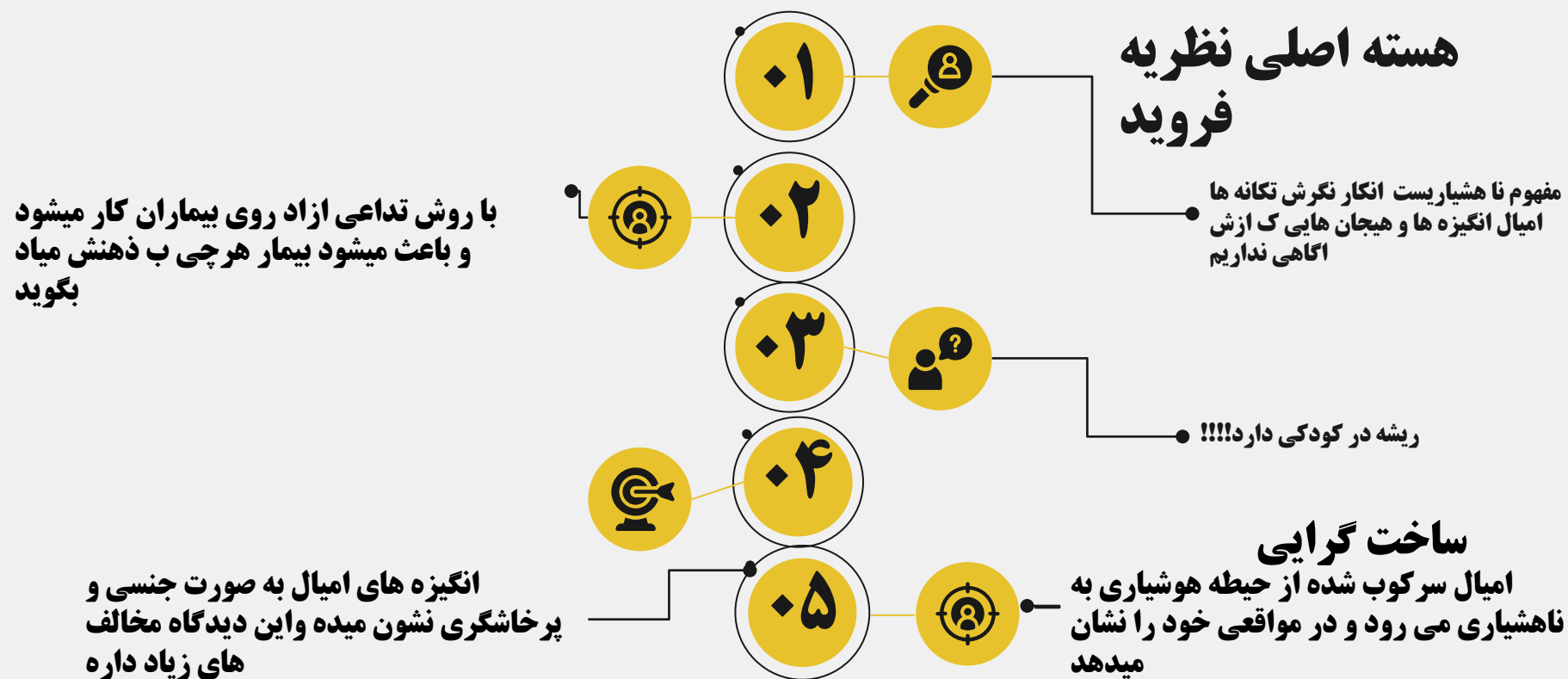
خاستگاه تاریخی روان شناسی

گذشت روند روانشناسی

روان کاوی

“... the unconscious is the real psychic;
its inner nature is just as unknown to us
as the reality of the external world.”

Sigmund Freud

According to Freud, our conscious minds contain all of the thoughts, feelings, sensations, and memories that we are currently aware of.

CONSCIOUS MIND

PRECONSCIOUS MIND

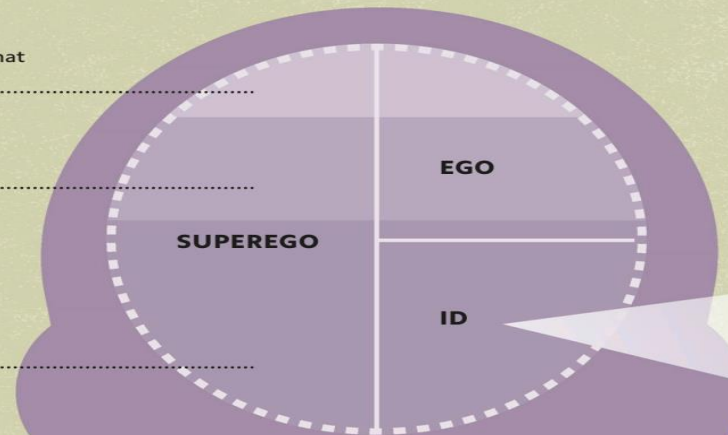
In Freud's view, our preconscious minds hold memories that can easily be recalled, but not those that have been suppressed.

UNCONSCIOUS MIND

Freud believed that our unconscious minds store suppressed memories and instincts.

Freud's structural model

According to Freud, the superego is the moral centre of the personality: it wants us to do the right thing. The ego is the seat of reason: it negotiates with the id and the superego. The id is the realm of pure instinct: it wants immediate gratification.

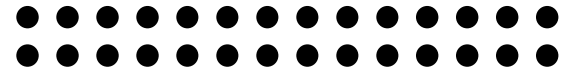
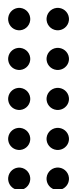

Basic Concepts

The pleasure principle

The idea that human psychology is governed by a tendency to seek pleasure and avoid pain.

According to Freud the behavior of a newborn is dominantly controlled by the **pleasure principle**

رویکردهای معاصر در روانشناسی

رویکرد

نوعی شیوه نگرش به موضوع است.

هر موضوعی (همه اعمال آدمی) ← رویکردهای گوناگون

رویکرد ها لزوماً مستقل و جدا از هم نیستند بلکه ممکن است هریک بر جنبه متفاوتی از یک پدیده پیچیده تمرکز کنند.

شناختی

زیست شناختی

رفتاری

رویکرد

پدیدار شناختی

روانکاوی

رویکردهای معاصر در روانشناسی

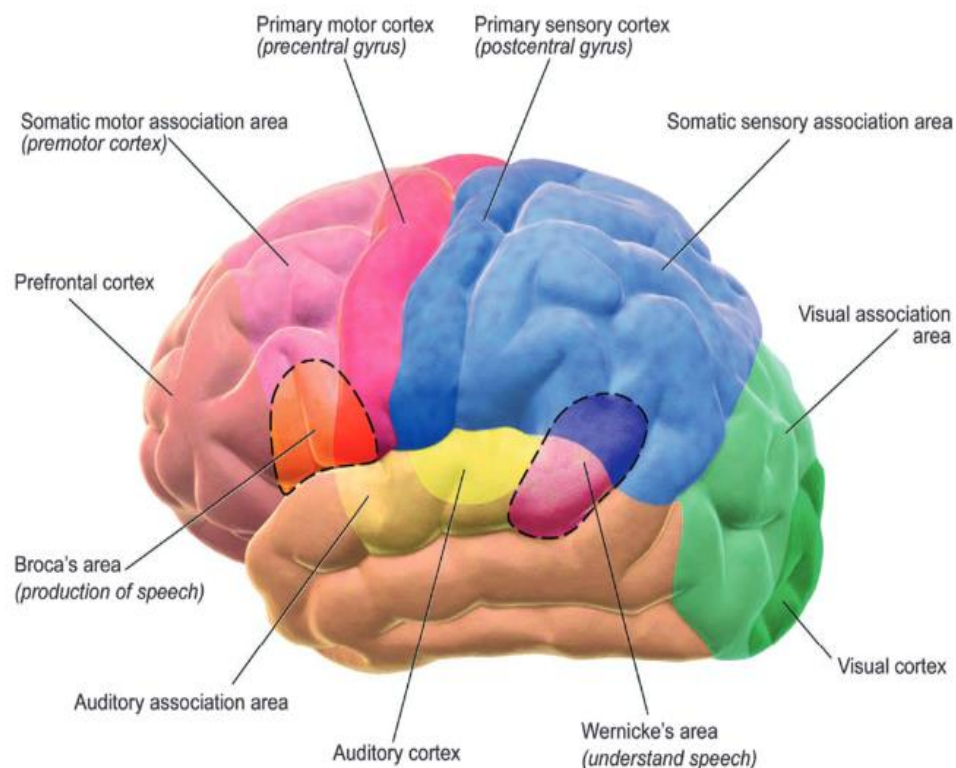
منظور از رویکرد نوعی شیوه نگرش به موضوع است

رویکرد زیست شناختی

اصولاً تمام رویدادهای روانی به نحوی با فعالیت مغز و دستگاه عصبی پیوند دارند. در رویکرد **زیست شناختی** برای شناخت رفتار آدمی و دیگر جانداران، پیوند رفتار آشکار با رویدادهای برقی و شیمیایی درونی به بررسی در می آید. این رویکرد در پی شناخت **فرایندهای زیستی - عصبی زیر بنای رفتار و فرایندهای ذهنی** است.

برای مثال در رویکرد زیستی به **افسردگی**، سعی می شود این اختلال بر حسب تغییرات غیرعادی میزان **پیکهای عصبی** تبیین شود. **پیکهای عصبی مواد شیمیایی** هستند که در مغز تولید می شوند و **ارتباطات و پیام رسانی بین نورونها یا یاخته های عصبی** را میسر می سازند.

Motor and Sensory Regions of the Cerebral Cortex

رویکرد رفتاری

رویکرد رفتاری بیشتر با محرکها و پاسخهای قابل مشاهده سروکار دارد. برای مثال، تحلیل زندگی اجتماعی شما بر مبنای **رویکرد S-R** احتمالاً با نکات زیر سروکار خواهد داشت:

کسانی که با آنها مراوده دارید (این افراد **محرکهای اجتماعی** نامیده می شوند)، پاسخهای شما در برابر این افراد (**پاداش دهنده، تنبیه کننده، یا خنثی**) و پاسخهای متقابل آنها در برابر شما (پاداش دهنده، تنبیه کننده، یا خنثی) و این که پاداشها چگونه موجب تداوم یا سستی تعامل شما با دیگران می شوند.

در مورد **پرخاشگری** مشاهده می شود کودکان پاسخهای پرخاشگرانه (از قبیل کتک زدن کودک دیگر) را هنگامی بیشتر نشان می دهند که چنین پاسخی به پاداش (مثلاً کوتاه آمدن کودک دیگر) بینجامد تا وقتی تنبیه (حمله متقابل کودک کتک خورده) شوند.

Table 1.1 Phases of development of the behavioral sciences in dentistry.

Time Period	Areas
1940s to early 1950s	Behavior and Disease/Injury/Psychosomatics
Mid-1950s to early 1960s	Fluoridation, Psychology, Sociology, Political Science
1960s	Dental Education and Manpower Studies
1970s	Health Services Research
1980s to 1990s	Prevention and Health Promotion
2000s	Public Policy

Source: After [Cohen, 1985](#).

رویکرد شناختی

شناخت گرایان نوین با **دو** مفروضه سروکار دارند:

۱. تنها از طریق **بررسی فرایندهای ذهنی** می توان به طور کامل دریافت که جانداران چه می کنند.

۲. برای بررسی فرایندهای ذهنی می توان از راه **تمرکز بر رفتارهای معین**، راه و روش **عینی** در پیش گرفت (همانند رفتارگرایان)، لیکن باید آن رفتارها را بر حسب فرایندهای ذهنی زیر بنایی آنها تفسیر کنیم.

این تفسیرها غالباً بر شباهت بین **ذهن** و **کامپیوتر** تکیه دارد. اطلاعاتی که به آدمی می رسد به شیوه های گوناگون **پردازش** می شوند؛ مثلاً از میان آنها انتخاب صورت می گیرد، با اطلاعات در حافظه مقایسه یا ترکیب می شوند، تغییراتی در آنها صورت می گیرد، بازآرایی می شوند، و نظایر اینها.

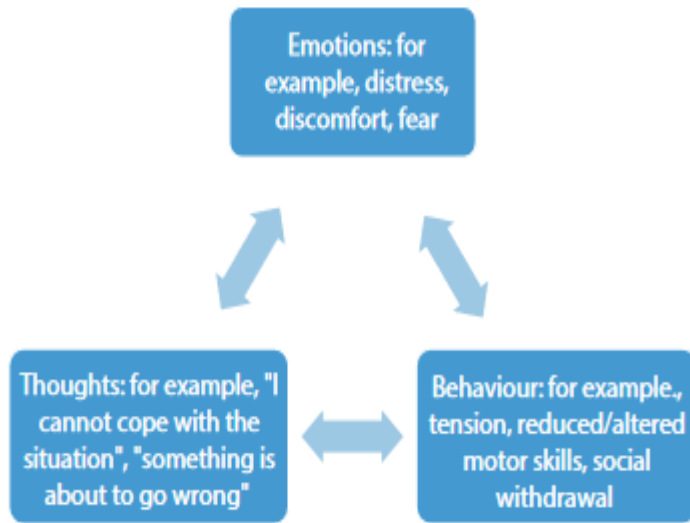

Fig. 1.10 The interaction between thoughts, emotions, and behaviour in an oral healthcare setting

رویکرد روانکاوی

فروید صورتبندی **روانکاوی** از رفتار آدمی را در اروپا پایه گذاری کرد.

فرض بنیادی در نظریه **فروید** این است که بخش عمده رفتار آدمی از فرایندهای ناهشیار سرچشمه می گیرد. مقصود از فرایندهای ناهشیار عبارت بود از **باورها**، **ترسها**، و **خواستهایی** که شخص از وجود آنها آگاه نیست اما بر رفتارش اثر می گذارند.

فروید معتقد بود آدمی را نیز همانند حیوانها، غرایز اساسی (عمدتاً **جنسی** و **پرخاشگری**) هدایت می کنند و آدمی مدام با جامعه ای که بر مهار کردن این تکانها تأکید دارد، در ستیز است.

رویکرد پدیدار شناختی

رویکرد پدیدار شناختی با روانشناسی اجتماعی همراه بوده که توجه خاصی به نحوه ی درک، فهم و تفسیر انسان از مسائل اجتماعی دارد. در حیطه روانشناسی شخصیت، روانشناسان انسان گرا از این رویکرد دفاع می کنند.

روانشناسان انسانگرا بر خصوصیات منحصر به فرد انسان تأکید می ورزند و طبق نظریه آنها نیروی انگیزش اصلی هر فرد گرایش به سوی رشد و خود شکوفایی است. تمایل طبیعی ما حرکت در مسیر تحقق توانایی بالقوه خودمان است.

روش پدیدار شناسی (هستی گرایی) عبارت است از توصیف تجارب حال حاضر هر فرد. آنها هر چه که فرد در حال حاضر هست و تجربه می کند موضوع روانشناسی می دانند. روش پدیدار شناسی، توجیه و تشریح و اثبات پدیده های موجود نیست بلکه تعریف و توصیف پدیده ها است.

The Bio-psychosocial Model of Disease and Health

► **ابعاد سلامت: شامل سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، سلامت معنوی (spiritual health)**

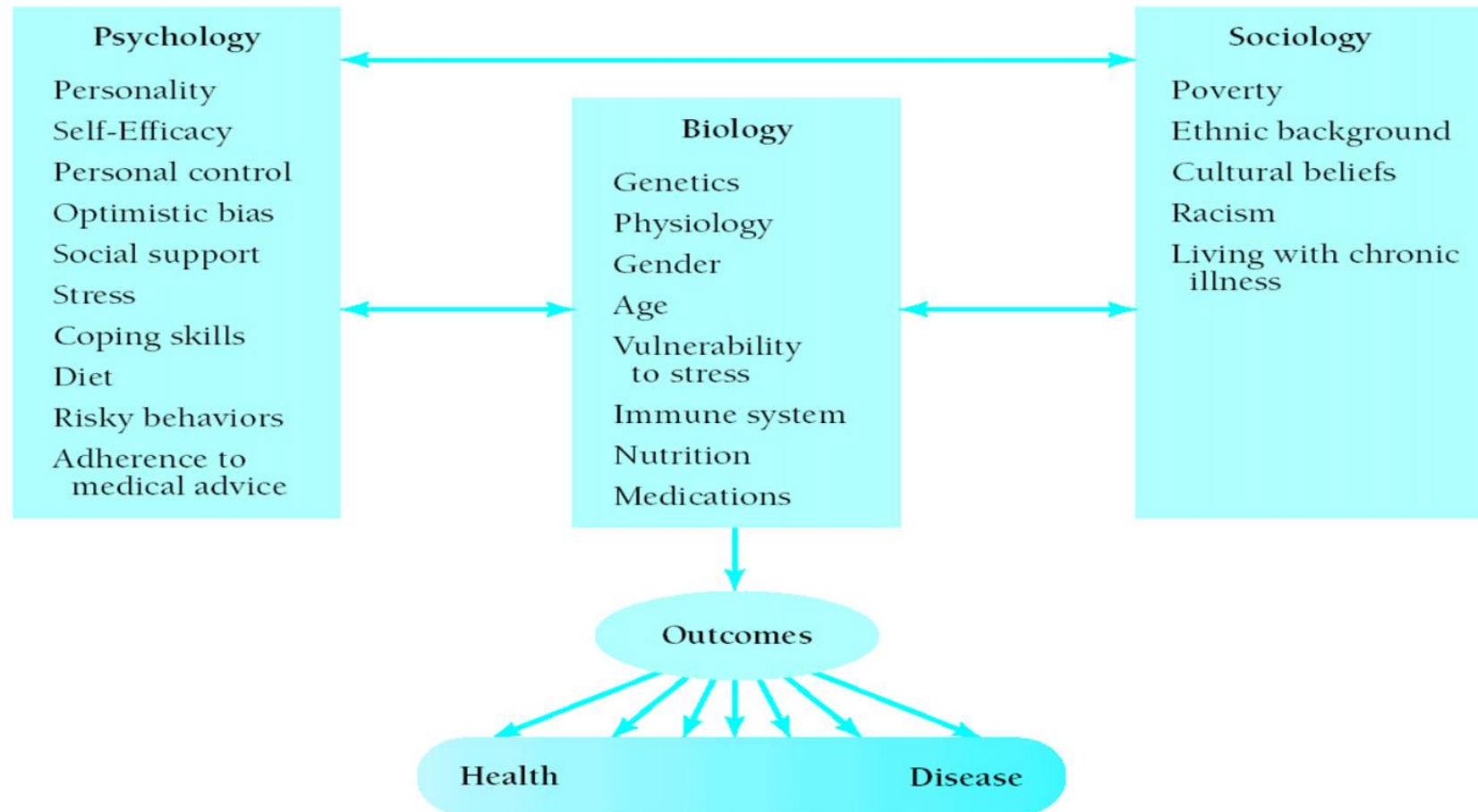
► سلامت احساس خوب داشتن و بیمار نبودن است نشانه های عینی مبنی بر اینکه بدن کارکرد خوبی دارد

داستان پسر چاق

یک داستان بسیار کوچک در خصوص روانشناسی سلامت : پسران در حالی که خود را به دیوار مدرسه تکیه می دادند فریاد می زدند کنار بروید بار سنگین بهتان نخورد آنان راه را برای گذر پسری که بیش از اندازه چاق بود باز می کردند به هنگام تایم استراحت در مدرسه دانش آموزان تمام حرکات او را تماشا میکردند و با نجوا کردن در گوش هم موجبات ناراحتی بیشتر او را فراهم می آوردند پدر و مادر او به اضافه وزن او توجه دارند زیرا آنان می دانند که اشخاص چاق مشکلات اجتماعی فراوانی دارند و با خطر های بخصوصی به ویژه فشارخون بالا و بیماری های قلبی مواجه اند اما پدر و مادر او به طور قطع و یقین نمی دانند که چرا وی تا این اندازه اضافه وزن دارند و چگونه می توانند به او کمک کنند پدر او کمی اضافه وزن دارد و مادرش دارای اضافه وزن زیادی است او از کودکی چاق بوده و حتی وقتی که به نوجوانی هم رسیده وزنش کم نشده بود این موضوع دال بر تاثیر وراثت در چاقی است از سوی دیگر آنان می دانند که او غذاهای چاق کننده میخورد و خیلی کم ورزش می کند این دو عامل روی هم رفته دلیل بالا بودن وزن او هستند آنان به منظور تغییر این دو رفتار او را تشویق می کنند که در برنامه های تفریحی که شامل فعالیت های اجتماعی متعدد است شرکت کند

شرح حال این آقا پسر نشان دهنده اهمیت مسائل مربوط به سلامت است برای مثال داشتن اضافه وزن با افزایش یافتن مشکلات بهداشتی ویژه ارتباط دارد و ممکن است بر روابط اجتماعی فرد نیز اثر بگذارد همچنین مشکل چاقی امکان دارد که با وراثت فرد یا رفتار او مرتبط باشد پس نتیجه می گیریم که رابطه میان سلامت عوامل مختلف زیستی روانی و اجتماعی وجود دارد و اینکه آیا روان، بر سلامت جسم اثر میگذارد زمینه فرهنگی افراد چه نقشی در سلامت آنان دارد آیا سن فرد در این که چگونه با مسائل سلامت و بیماری برخورد میکند تاثیر دارد

The Bio-psychosocial Model of Disease and Health

شیوه پژوهش

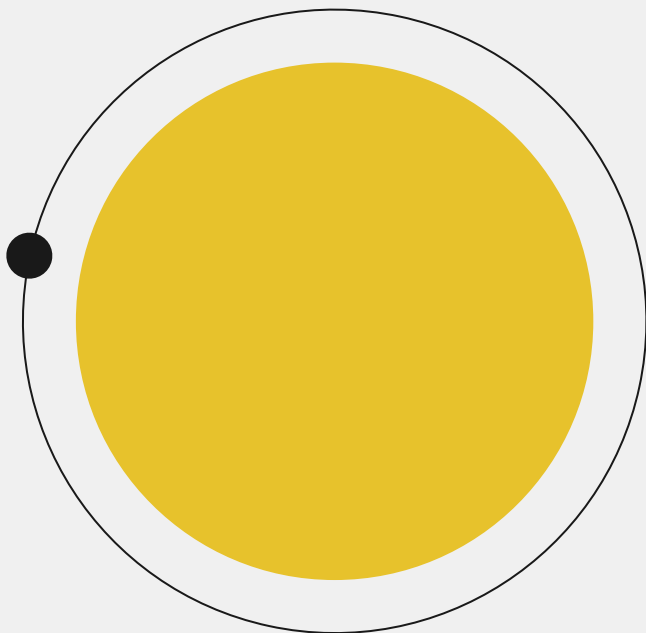
مواردی که با هم بررسی خواهیم کرد:

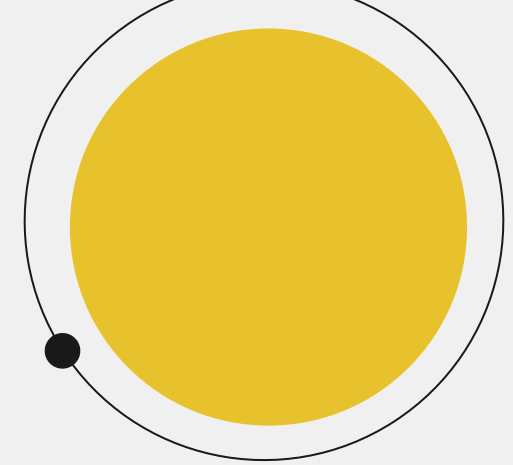
(1) فرضیه سازی

(2) آزمایش

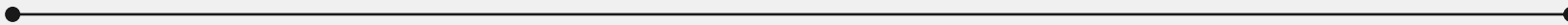
(3) روش همبستگی

(4) مشاهده

- به طور کلی هر پژوهشی دو مرحله اساسی دارد:
- (۱) پیشنهاد فرضیه علمی
- (۲) آزمایش آن فرضیه

جدول مرور مفاهیم اصطلاحات، پژوهش آزمایشی

فرضیه	اظهارنظری درباره علت و معلول که می‌توان آن را آزمود.
آزمایش	آزمودن فرضیه علت و معلولی با کنترل دقیق شرایط انجام آن
متغیر	چیزی که می‌تواند به مقادیر مختلف وجود داشته و اندازه‌گیری شود.
متغیر مستقل	متغیری که معرف «علت» فرضیه است و آزمایشگر آن را به دقت کنترل می‌کند و مستقل از عملکرد شرکت‌کننده است.
متغیر وابسته	متغیری که معرف «معلول» در فرضیه است، و مقدار آن در نهایت بستگی به مقدار متغیر مستقل دارد.
گروه آزمایش	گروهی که واجد علت فرضیه هستند.
گروه شاهد (گواه)	گروهی که فاقد علت فرضیه هستند.
گمارش تصادفی	نظامی برای جای دادن شرکت‌کنندگان در گروههای آزمایش و شاهد به طوری که هر شرکت‌کننده برای بودن در هر گروه شانس مساوی داشته باشد.
اندازه‌گیری	نظامی برای نسبت دادن اعداد به مقادیر مختلف متغیرها (درجه‌بندی آنها).
آمار	مجموعه‌ای از فنون ریاضی که به کمک آنها می‌توان تعیین کرد که نمونه داده‌های جمع‌آوری شده را با چه قطعیتی می‌توان به کل جمعیت تعمیم داد یا آن را دستمایه استنباط قرار داد.

فرضیه سازی: نخستین گام در هر طرح پژوهشی ساختن فرضیه در زمینه موضوع بررسی است. اما فرضیه چیست؟

فرضیه گزاره و عبارتی است که بتوان آن را آزمایش کرد.

اما پژوهشگر از چه راهی به فرضیه دست میابد؟ برای این کار نمیتوان نسخه ای واحد برای همه پیچید. مشاهده گر تیزبین وضعیت های طبیعی، فرصت هایی را برای طرح فرضیه به دست میآورد.

آزمایش: نیرومندترین روش علمی آزمایش است که در آن پژوهشگر شرایط را به دقت و غالبا در آزمایشگاه کنترل میکند و دست به اندازه گیری هایی میزند تا روابط بین متغیر ها را کشف کند.

- **واژگان فنی پژوهش آزمایشی:**
- **متغیر هر چیزی است که بتواند اندازه ها یا مقادیر گوناگونی داشته باشد. متغیر ها به دو گروه تقسیم میشوند:**
- **الف) متغیر مستقل: متغیری است که آزمایشگر آن را دستکاری میکند.**
- **ب) متغیر وابسته: متغیری است که آزمایشگر آن را مشاهده میکند.**
- **گروه هایی که در آنها شرایط بررسی وجود دارد Experimental groups (های) آزمایشی یا**
- **گروه شاهد: گروهی که در آن شرایط بررسی وجود ندارد و به عنوان خط مبنا برای گروه های آزمایشی به کار می رود.**

مثال: اگر فرضیه مورد آزمایش این باشد که مردم با دریافت پول بیشتر، مسایل ریاضی را بهتر حل خواهند کرد، آزمایشگر باید به طور تصادفی افراد را در یکی از سه گروه زیر قرار دهد: گروه اول کسانی که در صورت عملکرد بهتر ۸۰۰۰ تومان پاداش خواهند گرفت، گروه دوم در صورت کارکرد بهتر ۴۰۰۰ تومان پول دریافت خواهند کرد و به گروه سوم هیچ پولی به عنوان پاداش پیشنهاد نمیشود. سپس آزمایشگر عملکرد هر سه گروه را اندازه گیری و مقایسه میکند تا متوجه شود که واقعا دریافت پول با عملکرد بهتر همراه شده است یا نه!

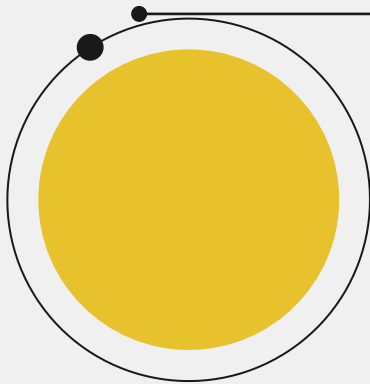
متغیر مستقل: پول

متغیر وابسته: میزان عملکرد

دو گروهی که پول دریافت میکنند. Experimental group:

گروهی که هیچ پولی دریافت نمی کند. Control group:

در آزمایشی که بررسی شد تاثیر تنها یک متغیر مستقل بر یک متغیر وابسته آزمایش شد. محدود کردن پژوهش به بررسی تاثیر یک متغیر مستقل، نتایج محدودی به دست میدهد. بررسی هایی که در آنها چند متغیر به طور همزمان تغییر میکنند آزمایش های چند متغیری نامیده میشوند و در پژوهش های روانشناسی کاربرد زیادی دارند. بر این اساس در آزمایشی که مقادیر متفاوت پول برای حل مسائل ریاضی داده میشد آزمایشگر ممکن است بخواهد علاوه بر میزان پول سطح دشواری مسئله هارا نیز تغییر دهد در این صورت پژوهش ما تبدیل به پژوهش چند متغیری میشود.

روش همبستگی:

تعیین میکند بین متغیر و موضوع مورد مطالعه ما ارتباطی وجود دارد یا خیر. و اگر ارتباط وجود دارد این ارتباط مستقیم است یا معکوس؟ و تا چه حد قوی است؟

هر گاه این فرضیه مطرح باشد که افراد مبتلا به بی اشتهایی روانی بیش از افرادی با وزن نرمال به تغییر مزه ها حساس اند، گروهی که در حال حاضر دچار بی اشتهایی روانی هستند با گروهی که وزن نرمال دارند را انتخاب میکنیم و تفاوت آنها را از لحاظ حساسیت نسبت به مزه ها بررسی میکنیم. به طور کلی به کمک روش همبستگی میتوان تعیین کرد تغییری که بر آن کنترل نداریم با تغییری که مورد توجه ماست ارتباط دارد یا خیر!

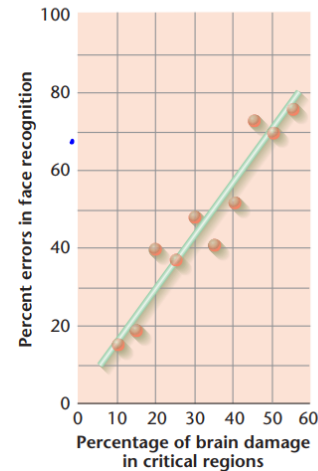

برای نشان دادن ارتباط دو متغیر به صورت کمی از شاخصی به نام ضریب همبستگی استفاده میکنیم. ضریب همبستگی عددی است بین -1 و $+1$. صفر نشان دهنده نبودن رابطه، $+1$ نشان دهنده رابطه کامل مثبت و -1 نشان دهنده رابطه کامل منفی است. (عوامل مستعد کننده و عوامل محافظت کننده)

تفاوت آزمایش و همبستگی چیست؟

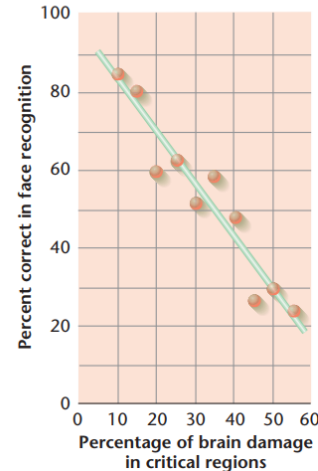
در بررسی آزمایشی متغیری را به طور قاعده مند تغییر میدهم تا اثر علی آن را بر متغیر دیگری بررسی کنیم.

a) Positive correlation

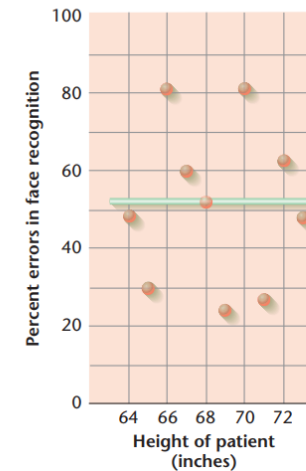
The patients are ordered along the horizontal axis with respect to the amount of brain damage, with the patient represented by the leftmost point having the least brain damage (10%) and the patient represented by the rightmost point having the most brain damage (55%). Each point on the graph represents a single patient's score on a test of face recognition. The correlation is a positive .90.

b) Negative correlation

The same data are depicted, but we now focus on the percentage of correct responses (rather than errors). Now the correlation is a negative .90.

c) Zero correlation

The patients' performance on the face recognition test is graphed as a function of their height. Now the correlation is 0.

Figure 1.6 Scatter Diagrams Illustrating Correlations. These hypothesized data are based on 10 patients, all of whom have some damage in regions of the brain known to be involved in face recognition.

روش همبستگی را با یک مثال ادامه می‌دهیم: بررسی‌ها نشان داده‌اند که هر چه پسران خردسال برنامه‌های خشونت‌بار تلویزیون را بیش‌تر تماشا کنند به همان اندازه پرخاشگرتر خواهند شد ولی آیا تماشای برنامه‌های خشونت‌بار تلویزیون است که موجب پرخاشگری میشود یا پسرای که پرخاشگرترند بیش‌تر برنامه‌های خشن را تماشا میکنند؟

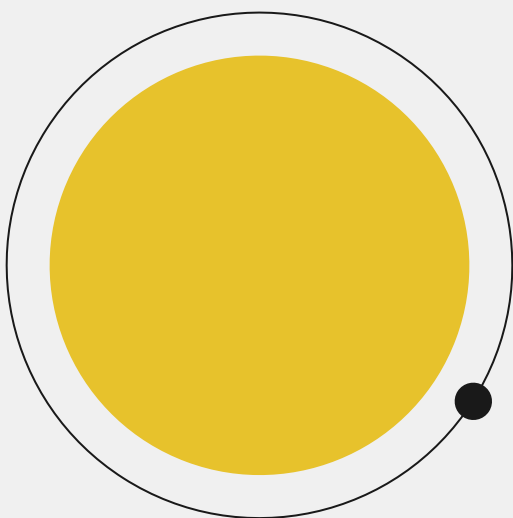
اگر فقط از همبستگی استفاده کنیم نمیتوانیم علت و معلول را تعیین کنیم.

مشاهده:

1) مشاهده مستقیم: در نخستین مراحل پژوهش در هر زمینه، دست زدن به بررسی های آزمایشگاهی یا همبستگی شاید کاری شتاب زده باشد و ممکن است از راه مشاهده ی پدیده ی مورد نظر در وضعیت طبیعی آن پیشرفت بیش تری حاصل شود.

مشاهده دقیق رفتار حیوانات و آدمیان گام آغازین در بسیاری از پژوهش های روان شناختی بوده است

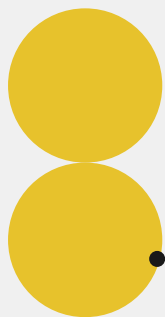
البته پژوهشگرانی که به مشاهده رفتار در شرایط طبیعی میپردازند باید دوره های آموزشی لازم را در کار مشاهده و ثبت دقیق رفتار گذرانده باشند!

2) روش زمینه یابی: مسائلی که تحقیق درباره آنها از راه مشاهده مستقیم دشوار است را میتوان از طریق مشاهده غیر مستقیم یعنی با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه بررسی کرد. در این روش پژوهشگر به جای آنکه از راه مشاهده به قوع رفتار معینی پی ببرد از خود شخص می پرسد که چنین رفتاری دارد یا نه.

عیب این روش: به دلیل اینکه اغلب مردم تلاش میکنند تصویر بهتری از خود ارائه کنند، این روش با سو گیری همراه است.

3) شرح حال نگاری: تهیه زندگینامه افراد یکی دیگر از ابزار های مشاهده غیرمستقیم است. در این روش پژوهشگر از مردم میخواهد بگویند که در گذشته در زمینه مورد نظر چه کارهایی کرده یا چه تجربه هایی داشته اند.

محدودیت عمده شرح حال نگاری این است که بر حافظه افراد و بازسازی رویدادهای سال های گذشته که غالبا تحریف شده یا ناقص هستند تکیه دارد.

Pain

